

ШУПТУ СОҢГУЛДАЛАРЖЕ!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

ЧҮС КАТАП ДЕМОКРАТЧЫ

Бүгү делегейниң ажилчы чонна-
рынның улуг башкызы В. И. Ленин-
ниң төртүтүгүн хунудан бээр 110
чыл оюн төлөтүгү уткуур дээш, он-
гу беш чылдың сөөлүгү чылын ле-
нинчи бэ-биле шалыпчы ажилда-
рынның чылы болдурары дээш совет
улус канчаар-даа аажок улуг кө-
дүрүшкүн-биле ажилдап турар
үсө, бөгүн, февраль 24-те эвилел-
дешкен болгаш автономнуң респу-
бликаларын Дээди Советтеринге
база улус депутаттарының чер-чер
Советтеринге соңгулдалар болуп
эртер. Чүс аягың нациялар болгаш
биче национал улустардан тургус-
туңган совет улус социалисттик де-
мократияның өзүлүгү улусчу мөзү-
шнанын бөгүңү соңгулдаларга
база катап көргүзөр.

Бистин демократтыг бүгү эргеле-
ринис, хүлээлгелеринис Совет Кон-
ституцияла бүрүн бижиттинген,
хоойдужуттунган. Хей национал со-
вет улус төөгүлүг кыска үенин дур-
гузунда бодунун Төрөөн чуртунда
сайзыраңгай социалисттик ниитиле-
ди тулуп тургускаш, делегейде эн-
не чөптүг, эн-не улусчу, эн-не де-
мократтыг Совет Конституцияны ала-
дын хоойлузунун ачызында чыргал-
дыг чурттап, эртеминг коммунизм-
ниң бединиче бүзүрелдиг бурга-
гаарлап кел чоруур.

Социалисттик демократия бур-
жуаз демократиядан чүс катап де-
мократчы деп, В. И. Ленин чиге-
ле чугаалаан. Амгы делегейниң амы-
дырлары улуг баштыкчыны ол де-
нелгезин бүрүн-биле бадыткап ту-
рар. Социалисттик болгаш буржуаз
демократияларын ак, кара ийн өн
дег ылгалдын бадыткаарда хей
чикеж хереклеттинмес. Аңаа чикеж
кылдыр капиталисттик делегейде эн-
не «демократчы» деп санаттынып
турар АКШ-тың дугайында чамдык
чикежтерден ап көрөзүңер. АКШ-
тың соңгулда системасы ажилчы
чоннуң эрге-ажынына шуут дүүш-
пейн турар. Ында соңгулда чору-
дугазын хөрөңгү барымдаалап кы-
лып турар. Хей акшалыг-ла болза
соңгукчуларны хээлелеп ап, эрге-
дужаалга чедип болур. Эрге-чагыр-
га хөрөңгүтенерин эрге-ажынын
камгалаан чүве болганда, соңгул-
дага ажилчы чоннуң киржилгези
ындыг-ла илдепкей чок. 1976 чылда
болган президент соңгулдазын
80,4 млн. кижи, азы бадылаар
ужурлуг кижилерин чүгле 53,4
хуузу киришкен. Соңгукчуларын
46,6 хуузу чүге киришпээни! Чүге
дизе, бирээде, АКШ-та аймак-сөөк
ылгаар чорук ам-лаа күштүг. Негер-
лер, индейлер соңгуур бол-
гаш соңгулар эргелерин аажок
кызыгаарлаткан. Ийде, амер-
ик соңгукчулар соңгутуруп
турарларын аазаашкынын
га бүзүрөвес апарганаар. Оон
чижээ, АКШ-тың амгы президенти-
ни Д. Картер соңгулда мурнуна
соңгукчуларга даг лег улуг аазааш-
кыны кылган. Экономиканын инф-
ляциязын чавыра, ажил чоктарга
ажыл бээр, шериг бюджетин кызы-
рап бооп аазаан. Оон аазаашкы-
нын чангызы-даа күсөттинмээн.
Экономиканың «аскаар» чоруу дам
барган, ажил чоктар шуут эңдерил-
ген, шериг бюджетин кызырлырын-
дан харын ам 160 миллиард доллар
чедип, делегейниң улустарына
атомнуң дайын-биле кыжанып, ам
болур соңгулдаларга шериг чепсээ
бүдүрер хөрөңгүтенерин дөткөм-
чезин алып дээш, Картер антисо-
ветчи хоп-мөгени непередип, «соок

дайынче» бодунун чалча «эвилел-
чилерин» албадап турар.

Бистин чуртувуста соңгулда сис-
темазы делегейде эн-не демократ-
тыг. Соңгулдага 18 хар четкен бү-
гү хамаатылар аймак-сөөгү ыл-
гал чокка соңгуур болгаш соңгулар
эргелиг. Соңгулда бүгүдөзүниге со-
вет кижилер улуг көдүрүшкүн-
биле киржиң турар. 1979 чылда
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң соң-
гулдазын бүгү соңгукчуларын
99,99 хуузу киришкен. Ол чүнү
көргүзүп турарыл дээрге, совет ки-
жилер бодунун келир үезинге бүзү-
релдин, чоннуң эн эки оолдар,
кыстарына — соңгуп турар депу-
ттарына бүзүрөп, деткип турары-
нын маргыш чок херечизи. Эрге-
чагырга органның соңгуттуруп-
ган чоннуң төлөөлчилери — де-
путаттар соңгукчуларын чыгыны
күүседир талазы-биле кайгамчык
улуг эрге, хүлээлгелиг. Хоойлу-
да айтканын бугаар депутат киж-
и чоннуң чыгыларын күүседир дээш
каа-даа, кымга-даа чедир айты-
рыны тургузар, негээр бүрүн эрге-
лиг.

Совет эрге-чагырга ылап-ла бүгү
чоннуң эрге-чагырга. Ону чон
соңгуп, оон ажилына чон боду
киржиң турар. ССРЭ-де 50698 Со-
веттерин бүгү звеноларында 2
миллион 240 муң депутаттар соң-
гуттурган. Оларын 68 аягы хуузу
ажылчынаар болгаш тараачынаар.
Бүгү депутаттарның чаргы — хе-
рээрженер.

Бистин улуг эвес республикавыс
— Тыва АССР-ни безин чикке
ап чугаалап болур. Бөгүн бистин
республиканың соңгукчулары
РСФСР-ниң Дээди Совединге — 2,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединге
— 130, чер-чер Советтеринге — 3715
депутаттарын соңгуур. Оларын
аразында ажилчы, малчын, та-
раажы, албап-хаакчы — чоннуң бү-
гү социал бөлүктөрүнүн болгаш
хей национал акы-дүма совет
улустарын кайызынын-даа төлө-
зи бар. Ол бистин чоргааралыс
болгаш күжүвүстүн үндэзин дээр.

Чоннуң эн-не төлөтүгү оолдар,
кыстарын бөгүн Тыванын ажилчы
чону соңгуп турар. Тыва АССР-ниң
Дээди Совединге соңгудуп турар-
ларын аразында ССРЭ-ниң 50 чы-
лы аттыг совхозтун саачызы Фе-
ла Алексеевна Талы, Ак-Довура-
тын туудужуу Надежда Базыр-
оолвна Ондар, «Х Улуг хурал»
совхозтун хойжуу Андрей Бай-
караевич Содунам, Тыва айнабүдү-
рүлгенин ужудукузу Мерген Мак-
симович Мунаук, ССРЭ-ниң улус-
тун артизи Владимир Базыр-оол-
ович Оскар-оол болгаш оон-даа өс-
ке кандыг мергежилдин кижилерин
ында чок дээр.

Езулуг демократтыг эрге-чагырга
органның боттарынын эки эки
оолдар, кыстарын соңгуп тура, со-
вет улус бистин улуг Төрөөн чурту-
вустун чекетелиншикин дээш, Чер
кырынга тайбын дээш, чоннуң амы-
дыр-чуртталгазы улам ааске-
житкиг болзун дээш соңгуп тура-
ры эки билер. Ынчангаш соңгул-
дага киржиң кижиг бүгүдөзүниге
өөрүнчүг, байырланчыг.

Бөгүн бистин соңгукчуларыс
коммунисттерин болгаш кезингүн
эвестерин бүзүлбас блогу дээш
бадылаашкынын чангыс кижиги де-
г ап-сеткилдиг бээр дээрзинге кан-
дыг-даа чигзиниг турбас.

ШУПТУ СОҢГУЛДАЛАРЖЕ!

БИСТИН НАМДАРЫВЫС-ТЫР

чынарнын болгаш тара-
ачынын аш-чем та-
лазы-биле берге байдалын
барымдаалап көргөш. Бис-
тер, хоойлай азову-
нун ажилчынаар, күш-ажыл-
ын бүдүрүкчүлүгү бел-
дер дээш, Соңгу чүктүн
ажылчынаарыга болгаш
тараачынаарыга берге
экономикалык хоозураал-
уштунуң алырныга дуза-

лаар дээш бүгү-ле чүдүл-
ер кылырвысты анык-
тар мурнуна чүве чуга-
лап берип турарлар. Олар
металды иштетеш, баг
ламчылыга күжү-биле
ажылдар механизмиг ма-
га-биле ону туудуштар та-
пал турган үсө ажиллап
турган болгай.

Заводтун сайзыралынын
кол-кол үс-чадаларын му-

логоловский болгаш өске
хоочунаар музейе анык-
тар мурнуна чүве чуга-
лап берип турарлар. Олар
металды иштетеш, баг
ламчылыга күжү-биле
ажылдар механизмиг ма-
га-биле ону туудуштар та-
пал турган үсө ажиллап
турган болгай.

Заводтун сайзыралынын
кол-кол үс-чадаларын му-

ларын хандырган. Бистин
чуртувуста эн баштай Кы-
дыкы Соңгу чүктүн нефть
болгаш газ дамчыгыч-
ларына ажылаар улуг
хемчээлди, соокка шыда-
мык хоойлайлар бугу-
дунуң алырныга дуза-
лап турар.

О. ТАГУНОВ,
Ю. ЮРИС,
СЭТА-ның корр.

Харызыс,
Донецк область.

СОҢГУП ТУР МЕН

Байыра ХВЕНМЕЙ.

1980 ЧЫЛАДЫН

февраль 24

воскресенье

№ 47 (11245)

1925 чылда
үндүлүктүнген

Өртөз 2 көп.

Совет чуртунуң хамаатызы мен деп сөстү
Чоргаар дидим сөглөп шыдаар эргелимден
Соңгуп турар кандидатна чатыг берип,
Чонум-биле үнүм надып соңгуп тур мен.
Арат-чон дээш ажил ишке дыйын билбес,
Ала-чурт, дээш тулчуушкунга олум билбес.
Төркүннериң одуруундан үнөмүн чор дээш,
Дээди Совет депутаттын соңгуп тур мен.
Сунуларга Ильичиниң лампалары
Былдыстар дег сырый чырып неэзин дээш,
Суглар, хемнер унун дургаар тараан тараа
Сыңмас мылдыр чалгызын дээш соңгуп тур мен.
Саян, Танды делгем дээш советсиз малы
Сая-сая мылдыр өзүп бүргезин дээш,
Улуг-Хемниң ойматарын хоорай, суурлар
Улай-улай долзун дигеш соңгуп тур мен.
Алызындан шынчыларга бүзүрелин
Ал ботка бүзүрелден ушчон эртим!
Ынчангаштын, улус ченга бараан болуп,
Ынанышты шынчын дээш соңгуп тур мен.

«КЫЗЫЛ СУББОТАНЫҢ» РЕЙСТЕРИ

Республика байысмаалынын
бүдүрүлгелеринин бүрүн
№ 3 автотранспорт бүдүрүл-
гезинин чылаачылары, сепке-
чилери, инженер-техниктиг
ажылчылары Владимир
Ильич Ленинниң төртүтүгүн
хунудан бээр 110 чыл оюн
күш-ажылы чедипкинериниг
уткуур дөш улуг күжөниш-
кининиг амылдап турарлар.

Коллективтиг ажил-ишчи-
лери улуг баштыкчыны тө-
ртүтүгүн хунудан бээр 110 чыл
де болур коммунисттик суббо-
тикке бир деминг киржиң, ап-
ределиң 19-та кызыл ажил-
чыларын планга аман өгө-
лөш талаарың эгелээр. Бүдүрүлгени
лымга хей чылаачылар ол хун
кампал алганы кылар-чаар мате-
риалды-биле ажиллап, улус
ажыл-агынын аны-бүрү
чүзүп сөөртүп хүлөөн-
пер.

АТБ-ниң чамдык талаачы-
лары «кызыл субботаның»
рейстерин аман эгелээш кы-
лып эгелээр. Олар Кызыл-
Абаан аразында улус ажил-
агынын чүктөрүн сөөртүп
бир рейсин кампап алган
кылар-чаар материалды-биле
кылып турарлар. Ындыг чо-
лаачыларын бирөөниге Олег
Шалгин хамааржыр. Ол ы-
дыг рейсти чокта чаа эртеп,
коммунисттик субботникке бо-
лун улуг-хуузу киригени ол.
Кызылдың № 3 АТБ-инин
коллективниң апрелин 19-та
болур субботникке бир кижиги
дег деминг киржиң, ол хун
ажылдаан акчамыңдан 1500
рубльда беш чылдын фонд-
зунче шилтидерин шилтир-
лээр.

В. ЧАДАМБА.

ТЫВА ХОЙЖУЛАР ЗВЕЗДАНЫДА

Оларын бир эвес санаар чү-
ве болза, чүс-чүс. Кижиги бу-
руу-ле бодунун эртең чыла
кылган ажил-ишинин түнөө-
лөргө, делегейде аларын
Эксперт хойжуларга ча-
лаагыр чөдө бергенге сеп-
кил ханын, улуг чоргаарал-
ла хурдалар залына чыгып
кирип турганар. Оларын
аразында улугаткан-ла, аны-
як-чалы-лаа кижилер бар.
Иччалы-лаа оларда бир де-
мей, деннежир чүзү бар. Ол
дөөргө, оларгайын ылым-
тыг дээр — космоке оруту
ап баштай эээн Юрий Га-
гарин ады-биле тургускан
ымпелдер дөш хойжуларын
социалисттик чарыкын тил-
декчилери деп санаттырганы
болур.

Оларын аразында бистин
республиканың төлөөлчилери
база бар. Республиканың хой-
жуларын 1979 чылда соци-

алисттик чарыкына кызымат
күш-ажылы-биле шылгарып,
эн бедик көргүзүлгөни чедип
алганы дөш Кызыл районда
«Х Улуг хурал» совхозтун № 1
хойжу бригаданын улуг-
тукузу Соит Чамыла болгаш
хочун малчын Деспи-оол Ша-
пыраа оларын Юрий Гагарин
аттыг ымпелди типсир дөш
өскө бүтү тилекчилер-биле
казы космонавтылар чурту —
Звездный хойрайжыгыча ча-
лаан. Олар Ю. Гагарин аттыг
ымпелди республикадан, бир-
де дугайында чедип алган
хойжулар болган.

Ымпелдерти алдаагы
уждукту-космонавтылар Г. Т.
Береговой, В. В. Коваленко,
П. И. Климух болгаш өскө-
лөдө тыныскаш, моон-лаа соң-
гаар бо бедик шинал дөш
чарыкка эки түнөөлөриниң че-
дип алыры-биле чедипкини-
ниг ажилдарын күзөөн-
пер.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

ССРЭ-ниң алдарыг Чепсе-
тик Күштери бистин Төрөөн
чуртувустун айыл чок чо-
руун илгелдин-биле камгалап,
бүгү-ниги тайбынын бүзү-
религ магалдык бооп тур-
рар Партия болгаш чыаактын
доктаамал сагыш са-
зышкынынын ачызында,
совет экономиканың, эрте-
мин болгаш техниканын ма-
галы чедипкинеринин ачы-
зында бистин Армияныс бол-
гаш Флотуус амы үенин эи-
нарын техниканы, чепсээ-биле
хандырткан болгаш кандыг-
даа халдактын ууткаарына
кезээде болор.

Москва хоорайын ажилы
чоннарын болгаш Москва
гарнизонун дайынчылары-
нын төлөөлчилеринин Совет

Армиянын болгаш Шериг-
Далы Флотуун 62 чыл болган
онига турсааткан байырыг
хуралы Москвага болуп эрг-
кен.

Президиума: СЭКП Т-ның
Политбюро кезингүн, ССРЭ-
нин камгалап министри Совет
Энелинниң Маршалы Д. Ф.
Устинов, СЭКП Т-ның килдес
арлекцион Н. И. Сабинкин,
ССРЭ-ниң министери, ССРЭ-
нин камгалап министринин
оралкычылар, Совет Энели-
нин маршалдары, шериг кезе-
теринин маршалдары, генера-
лдар, алмураалар болгаш пар-
тия база совет органнын
ажылдакчылары.

Камгалап министринин ор-
алкычы Совет Энелинниң
Маршалы К. С. Москаленко
хуралга изеткез кылган.

ОРГАНИЗАСТЫ — ЧУГУЛА КУРЛАВЫР

«Күрүлгениң шынар демдээп
тыныскаш, далайга болгаш
хемге экиндилер теплохоту
хуусаазындан эрте, коммуни-
сттик субботниг хунуде сүжө
кынар». «Кызыл Сормово»
заводтун корабль туудужу-
лары В. И. Ленинниң төртү-
түгүн хунудан бээр 110 чыл
онига турсааткан алган, со-
циалисттик хуузааларының кол
пунктузу ол. Ону күсүлдер
дээш заводтун бүтү коллек-
тивинин бүдүрүлгө графини
бүдүн негезе мурнады ажил-
дар ужураат.

Мун мун кезектерин чыгып
эптээр ол улуг бүдүрүлгө
графини ыччар мурнап алы-
ры белен эвес херек. Тепло-
ход чылаадынга хамаарыла-
дыг алдарыны болгаш дө-
терин чангыс ол сорулга
каттыштары чугула. Ша-
кындыг башкарычы күш бол-

за технологтуг чорудуугалар-
нын бүтү кезектерин хаара
туузу турар социалисттик ча-
рык болур. Теплоход тууду-
ла ажиллап турар бригада-
лар боттарынын аразында ке-
рээлериң чарга, оларын
кол пунктуу кылар ажил-
ларын шалыкчы графини то-
ларгай күсүдери бооп турар.
Бүдүрүлгенин бүтү устак-
тарныга бедик организастыг
чорук кол курлавыр аларган.
Бригадалар кылар ажилдары-
нын толугай оонадаларын
неделя самыла ап турар. Чөх
бүрүзүнде коллективтериниң
социалисттик чарыкынын түн-
өөлөрүн негезе самыла үн-
дүрүп турар шатабар оон а-
гыда ол онзагай чугула
ажылдарын чорудуун таар-
ыштырар турар.

(СЭТА-ның корр.).

Горький.

КЕЖИГҮҮНҮҮ ЭВЕСТЕРИҢ БЛҮҮ ДЭЭШ!

Чаа хоорайнын чалыылары

Чаа Шагаан-Арыг хоорайн Бүгү-эвилелдин шаалымч тудуу деп алап турары таварылга эвес. Оон тудууна бистиң калбак делгем Төрөн чуртувустун аныс-бүрү буауулардан келген оолдар, кыстар ажаллап турар.

Хоорайнын тудуу хүндө дүңгө бөдөл оор. Ол дээрине ажаллап турар тудууларын шалып ижиниң аныс. Бо хүндөс 700 кире кыш шалымчы тудуда хаара туттуган.

«Шагонтаржастар» комсомол комитетинин секретары Геннадий Михайлович динизинде 400 ажыг аныктар бар, оларнын чартык кезин комсомолчулар. Комсомолчу аныктар бригадалары бо хоорайда эвэс эвес. Автобазада, № 20 КМК-да, № 42 тудуу эргелелинде, амыдырал-хандарыла коллективтеринде бригадалар планннг оналдарын, социалисттик хүдээлелерин чедикшиңкирип күсөдир дээш ажаллап турарлар.

Чаа Шагаан-Арыгнын кайылаа объектине баарга, дитерминациялык коллективтер хой. Орус, тыаа, украин, белорус дээш хой-хей нациянык төлөөлөрине эпти-ле таваржыр. Бир анык бригада ийи чус машина кирер гараж тудууда.

№ 20 көжүп чоруур мела-

ниэстаттыңан колониянык Валерий Дедук уурткан бригадалык бо. Бригадир тудуу кылды татаал-биле дуржулга-лыг эштеринг бирээ. Ол — долак, украинна төртүтүнген, аяаа өскөн. Ол тыаа эки тураларнын дугайында хой удаа дыйнаа. Азия дилтин төүндө анык республикага ааллап-даа болза чедерин ол күзеп чораш.

Бир-ле катал Валерий Станиславович ажаллаш, кезээ ки шай ижериниң мурунда республика солунарын ажаллап көрүп ора, ирак Тывада Бүгү-эвилелдин шаалымчы тудуу — чаа Шагаан-Арыг хоорайнын дугайында чүдүдү номчаа.

Валерий Дедук узак орукке белеткени берген. Өг-бүлелин дең кым-даа аяаа уурлаан-маан. Чангыс бригадага кады ажаллап турган өөрү, комсомолчулар Николай Зубок биле Валерий Гуралийский олар оон-биле кады чоруур күзелин илереткенер. Чаа черге, шалымчы тудуга, хой аныктар аразыга ажаллаарын олар күзөңнөр.

Чаа Шагаан-Арыгга келирге Валерий Станиславовичке аныктар бригадалары тургузуп алырын тудугуш шатаы салалаан. Ол кады келген өөрү-биле чаа бригадалык өвөөн тургускаан. Ол коллектив аныктар чоруур не-

мешкилдөө. Орус Валерий Пупышев, белорус Сергей Филкин, тыаа Алексей Хертек олар чагай үлө-херекке бир деминг киргенер.

Оон бээр чартык чыл эркен. Бо интернационалдык бригада эвэс эвес ажаллап кылган. 200 машина кирер гаражын дөжөөн тургузуп алган, хилбэзаводуну ханаларын тудуу үндүргөн.

Эгээртимес ажал мында-дыр — деп, Валерий Станиславович чугалады. — Шынал-ла анык чуректеринг шылгаллазын бо хоорайда-дыр. Күш-ажыкка мынак, бергелерге торулбас чалымдар эвэс-тир.

Чаа Шагаан-Арыгнын анык-таан РСОФСР-нин, Тыаа АССР-нин Дээш болгаш черчер Советтеринге согулалар хушун бөлөк күш-ажыкчы белеткерип уткаан болгаш чон-лун төлөткөн оолдар, кыстар дээш боттарынын бадылашкымын чангыс кижиге бөгүп берип турарлар.

Д. ЧЫДЫМ.
ЧУРУКТА: интернационалык бригадалар кезиңинери (солгай талалында) украин Н. Зубок, поляк В. Дедук, украин В. Гуралийский, орус Н. Рукавина, орус В. Пупышев, белорус С. Филкин, тыаа А. Хертек олар.
А. ЗАПЦЕВИН фотосу.

УРУУ-БИЛЕ КАДЫ

Уйуук Дашпаева Байыр-оол Бий-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозун Түрүн сүт-бараан фермазында былаа ажаллаш болуп ажаллаан-дан бээр ам он сес чыл чедип турар. Оон арга-дуржуулаа уткаткан, төрөн совхозуна нус-чус былааны өстүрүп берген.

Уйуук Дашпаева — коммунисттик күш-ажылаш шалымчы. Ол фермада былаа ажаллаш болуп ортузунда чарлаан социалисттик чарыкка хой удаа тилекчи болуп, шалымчы, мактадым келген.

Уйуук Дашпаева — тос уруунун иези. Аж-кежиктиң аванын ажал-төлүнүң чамалыктары оон иези басып ижин салган. Оларнын бирини Кайра ам фермада эң эки би-

лаа ажаллаш деп ат-тың болгаш шилчирим-пелдиги эдилекчи. Ол социалисттик чарыкка база-ла хой катал тилекчи болуп келген.

Мурунчы ажал-ишчи ешкилер Уйуук Дашпаева биле Кайра Байыр-оолдар бөгүн фермада кады ажаллап турар эштери-биле, бүгү совет кижилер-биле бир дөмөй, коммунисттик күш-ажылаш партия кезиңиниң эвестерин бузулбас блосу дээш, ажы-төлүнүң чырыктыг келер үеи дээш бадылаарлар.

В. КАРА-САД.
ЧУРУКТА: У. Байыр-оол уруулары-биле.
Авторуң фотосу.

«ССРЭ-де бүгү эрге-чагырга чоннуу болуп турар. ССРЭ-ниң үндезини болуп турар улус депутаттарының Советтерин дамчыштыр куруне эрге-чагыргазын чон боттандырып турар»

(ССРЭ Конституциясынан).

Тайбың тиилээр

Бүгү совет улус болгаш тайбың ажаллаш кижилер-биле бир дөмөй, коммунисттик партиянык болгаш Совет курунениң даштык политика талалы-биле хажык чок чорудуп турар улусаның кымын сеткилим ханымын дөңгөй мен.

Американын Каттышкан Штаттарынын президентин Картерин уурткан дайыны-рак бөдү Совет Эвилелинин даштык политиказына, дөңгөйге тайбыңга, чепселенишиңкирип турарыне уурткан. Афганистанда болуш-куннарга хамаарыштыр бистин чуртка уур хоп-нутул

негтеридирин ораалашып турар. Оон ынай АКШ шериг бөлүкчөдүн улгатырып, боочесекти өндөрө бүтүрүп, бөдүлүп кымыгаарындан ирак черлерде шериг баазаларын тудуп турар. Импералистер чеже-даа күжүн дөгөп, кыжанып турза-даа, оларын оозу канлыг-даа чедикшиңкирип чирбис. Ол тооун күженишиңкирип-тир. Эрткен төгүтүр эки билер бис. Совет куруне тургустуңганан бээр дайындар олче кыш улаа халлап, социалисттик тургузутуу ууткаар, бистин улгустуңган тайбың ажал-ижин үрээр дээш күженишиңкирип үндүрө-даа, оо

чунуң-биле доогустаны бүгү делегейге билдиргип.

1941 чылдын июнда гитлерин аг-шериг бистин Төрөн чуртувусче өөр бөдү-биле ажаллаан Совет Эвилелинин хой националдык улустары-биле кады Тыванын эки туратчылар Ал-чурттуу Улуг дайымына киришкен. Мен баа аяаа барып, интернационалдык хүдээлелин эш-өөрүм-биле кады күсөттүм. Тайбың дээш бадылап түр мен.

А. ДОСТАЙ-ОЛ, эки турачы.

БАДЫЛАП ТУР МЕН

Өскөн, төрөн черим Тыаа. Кызылдан чеди дугаар школаның өөренип, эртем-билигин чедип алгаш, инак хоораймын мурунчы бүдүрүлгелерин бирээниң ажаллап турдум. Күш-ажылаан кижиге хойну өөренип, күш-ажылаа кижиге хойну улам дадылар. Ол бүдүрүлгелер мен ыкшак анык ажалчылар хой турган. Олар шуптуу коллективке чоргааралар турду.

Совет Армиянык хүрээлениңге шериг албаны эртеринге-биле келдиктиң. Кызыл гарнизонунга артып калдым. Солдат каа-даа, каян-даа солдат. Ындык болганда бистин калбак, делгем Төрөн чуртувустун кандыг-даа бу-дунуга шериг албаны эртеринге-биле келдиктиң.

Согулалар хушун дайыңчы болгаш политиктик белеткерип тергип чедикшиңкирип-биле уткуушаан, коммунисттик болгаш партия кезиңин эвестеринг бузулбас блотунуң төлөткөн кандактары дээш бадылашкымын берип түр мен.

А. ЖУКОВ, биче сержант.

ХАРЫЫВЫС-ЭКИ ӨӨРЕДИЛГЕ

Кызылдан уран чүүл учул-ишениң шире салбырында Тыванын ирак-чоок район, хоорай, суурларыннан келген оолдар, кыстар, чангыс мейиң уруулары деп, найралдык өөренип, чурттал турар бис. Уч-каштың шире салбырын тургустуңган бээр үш чыл эркен. Бо үениң дургузунда уран чүүлүм бо хевиринге согуур-галды оолдар, кыстар кызыма өөренип, оон иарын артарларын күрөдип-биле шилгээдиң К. Хензиг-оол. Д. Окур болгаш өскөдө-даа бисти уран чүүлге өөрелип, бүгү талалык бичиг биле-биле келесилер дээш байлак арга-дуржуулааи күрөдип-биле биче дамчыдып берип турарлар. Бистин салбырын тургуздурун күрөдип берип билгитин чедип албышаан, учул-ишениң хой-ниң ажалыга илелкей-

лит кижия турарлар. Кичээлден хостуг үлөстө чыгып алгаш, концертке база белеткенип турар бис. Баштайгы колдар, кыстар, чангыс мейиң чуртталыкка болгаш өөрелелер черлеринге барып көргүстүрүс. Салбырын тургуздурун Б. Салчак, А. Окулов, В. Козлов, Ф. Дамал оларын түстүстү күрөдиптерин көргүстүрүс ажал согуургалар.

Бөгүн совет демократиянык байырлары. Хоорайнын бүгү дээш болгаш ортумак өөрелелер черлеринг студентилер баса сургуулары-биле бир дөмөй, бистин шире салбырын тургуздурун согулалар хушун өөрелелерге, хой-ниң ажалыга чедикшиңкирип уткудувус.

Л. МОНГУШ

Республиканың олуттуг хөгүмчүлөрүн, беш культуранын, 7 библиотеканы лапта кижирген.

Урууларнын 3 херсграфия шолозы, 2 автоклуб, анык керүкүнүң 3 театры, 2 өйнаар Бистар театры ажыттыган.

Урууларнын музика шолозынын 2 филиалын, уран чуртталык 9 салбырын, ырынын болгаш танцынын ансамблин, урууларын уран чүүлүнүң 3 шолозын ажалтаан.

Урууларнын уран чүүл болгаш музика шололарында 1600 ижин өөренип турар. Республиканың бот-тыынгыр уран чүүлүндө 17 муң ажыг ижин кирдип турар.

Согулаларнын чангыларын бугууар 20 шоланы болгаш интеракты, бичиң урууларга 5 ясли болгаш сады, башкыларга болгаш специалистерге 110 башкыны туткан.

ЧАГЫГ ЁЗУГААР

Барын-Демчик районун чурттакчыларына тудугулар чокта чаа өөрүчүг белетки сөңгөн: хой салымчы ажаллаар ийи кыт унверитет ажаллаа кирген. Оон делгем, чырык ажалларында аныс-бүрү бараанын дөңгөй, кайы-даа салбырда садып алыкчылар хой, боттарынга хергелөөн бараанын салып ап, чамык бараанырга чангыларын хулап ап турар.

Кандыг-даа бараанын садып алдыра, аныс-бүрү магалың кезир, оон-жоон айтыртынар турдуус. Ам магалың белгидир: бүгү үлөтүр бараанын бо унверитетте садылап турары садып алыкчыларга эпти, оларын шак-үени кышап алырныга дуулап турар. Шолоачы урууларыга бо илтирия, естенирин ам чаа моон садып алдым, а моон мурунла болза 2-3 магалыңыне садып турган болгай. Садып алыкчыларга эки белетки сөңгөн дээш тудугуларга өөрүп чедикшиңкирип сестерин дашылар күзөңгидир — деп, хой урууларын не Г. Монгуш магалыңың аныс ужурашкан, чугалады.

М. КАЛЧАН.
В. КАРА-САДЫН фотосу.

БО ХҮННЕРДЕ КАПИТАЛ ЧУРТТАРЫНДА

● НЬЮ-ЙОРК. «Чикаго Каттышкан Штаттарынын согуу талалында эң-не расиң хоорайларын бирээ. Ылаа шуут ажыг расиң тергидиле калбарган».

Сураглыг, илелкейлик негр ажаллашчы Дж. Джексон Чикагогун негрлер организациаларын төлөөлөчилериниң ук хоорайнык негр чоңуун айтырларына чугалажыры-биле мылдыр-гай конференцияныга мындай медделели кылган. Негрлер Чикагогун чурттакчыларынын элээн хей кезээ болуп турза-даа, «оол хоорайнык эргелеп башкаарына киржир канды-бар аралдан шуут кадыттырлар» деп, Дж. Джексон ояналган демделээ.

Негр чоңа дөң эргелерин болгаш дөң аргаларын тымысын дээш демиселге кады хөдөлүрүн калбак программазын негр органи-зациялар төлөөлөчилери төлөдип алган.

Кара кешиг американын эргелери дээш боттарынык демиселде кызы-бүрү кире аргаларына-рым ажалыг деминг чедикшиңкирип жүштөдө-

рер сорулга-биле ук конференция тараарыгыла комитетин тургустан.

● НЬЮ-ЙОРК. Согуу Каролина штаттың суд эрге-чагыргалары негрлеринг хамааты эргелери дээш демиселди адалаа (болжолчу) Джерри Полдун юридиктик практика-биле ажаллаарын ийи чыл хо-раан. Ол суд эрге-чагырга-лары Дж. Полдун юрист дипломун хураарын болгаш штатка юридиктик практи-ка кымыр эргезин казымын база бодоп турар. Согуу Каролинада расизмге болгаш расизм ийи көр чорукта ууру боочуң илелкейлик демиселдин ужуу тус черин эрге-чагыргаларынын сагыш-сеткилинге Дж. Пол таарым-пайы барган.

Демиселдег үлө-бол-галды американын иот-сүрөт чорук америк ийиштелелин шагдала чар-ыл болбас демдээ апарган — деп, СЭА-ны хөдөө-понтентизмге Дж. Пол медделээ.

● САН-ФРАНСИСКО. Боттарынык эки Рубино Контрарасты саякты бу-дунугага АКШ-та ажал-лаарыга тургустаткан ма-галыңа мун ажыг хөдөлө-

тер Налефориниянык Калек-ско хоорайныга эртерген. Көдээ ажал-агынын ажыг соксактан ажалчыларын чыккаалың чепсектиң дөң-аилекчилер чыл мурунда кара туралында ажаллап, тарады сымарып турарын үзүндө оон хоратаа бөдү-биле өлүргөн. Контрарастын элээн көдээ ажал-агылыг эң улуг компания-ларын туралында ажал-лашкынына ууру, боттарынын өйү келген ам-дыралык эрге-ажыктары дээш калифорния хөдөлө-терин шудуру демисел-инге демдээ болу берген деп, чыккаалың киржикчи-лери медделеп чорайлар.

Оон дугайында тур-каал бүгү чуртка ажалла-рын эрге-ажыктары дээш демиселге бистерин кыйгы-рып турар — деп, көдээ ажал-агы ажалчыларын каттышкан професси-ляниң дартыс С. Чавес ми-ниңге чүвэ чугалап тур-ооналаа медделээ.

● НЬЮ-ЙОРК. Америка чангыт шивиниң албан чериниң — илелкелеринг федералдык борлуучу ажаллаа АКШ-та ажал-лаарыга дээш шивиниң илелкелер демократтык оппозициянык удуру ажал-

кениг үлөдүлүшкенине органиастарыга шуут киржип турар. АКШ-тын юстиция министрствозунга «Нью-Йорк таймс» солуга чарлаттына берген тускай илелкелер ол дугайын хер-челеп турар.

Илелкелерин федералдык бюрозун ажаллашчы-ларын бирээ болу берген Г. Роу дээрин ол органиастарын ажал-чоруду-лазын дугайында инфор-мация алдырып келеткен болгаш ол ам негр чоңу ажаллаарын илелкелер киржикчи зарлан деп, бо солун бижизим. 1965 чылдан эгелеш 1975 чылга чедир негрлерин өлүрер болгаш элел-эргилээр чоруктарга Роу каш улаа ки-ришкен. Оон кеминг үлө-дөңгөйлөдү дугайында шивинг бармыза-баат-каларын ол америк шивиниң албан чери ыкк чамалык келген.

● САН-ХОСЕ. Гватема-лаа чангырчык шары-дир-дир бөдүлүрүм баа-зы кешиг үлөдөй кыл-ган. Фашист өлүктүк илелкелер демократтык оппозициянык удуру ажал-

лашчыларын бирээ Ар-иола Мадраноу өлүргөн. Революциянык чангыс аял фронтунуң национал удурулгалык составыга бактаал турган А. Мадрано-ну февраль 14-те найыс-малдан оорал берген тур-ган. А. Мадрано — ол органиастарын фашистерге өлүрткөн алагы удуру-чүзү-лү.

● ЛИСАБОН. Порту-галиянык чамык көдээ райондарын тарачыны-ры болгаш көдээ ажал-агы ажалчыларын аграр реформаны камгалаар дээш демиселди дүңгүн эр-терген. Португалиянык көдээ ажал-ишчилерин ре-форма түндүлүш кыш чыл мурунда алган черлерин дүңгүн чоңа хураап ап тур-ар эрге-чагыргаларын үлөдөйшкенине уруу-лашкыны олар илер-гейлээ.

Эрге-чагыргаларын ху-раап алган черлер хей муң гектарлар-биле саяк-таал деп, көдээ ажал-агы ажалчыларын аграр реформаны камгалаарга амалдаш турат. Тараачыларын черлерин хураап ап турар чорукту «португал улустун рево-

люстуг эң чугула чаалаа ажалчыларын бирээ-аиле революциянык база да-гы халлашканы кыла бер-ген ол кылдыр хураа-ларын киржикчилери үлө-лөп көргөн.

● ЛОНДОН. Бо чылдын төңүзүндө болгаш дараа-амалдыг чылдың эгезинде Британ ортулуктарга ажал чоктарынык саны ийи миллион ажыг кижиге болуп. Ол дугайын «Чартердус груп» дээр банк компанияны аны-каткан. Великобританияны экономиказын дөңгөйлө-дүлүш перспективаларын дугайында ук компаниянык белеткени илелкелде ажал чоктарынык саны бү-дүн чартык миллион тур-а-нында ийи миллион кижиге дөңгөй чалыш чок деп демделээ.

Илелкелде авторлары-нык сен-медээниң дугаар алтыра, үлөтүр проду-кцияны бөдүлүрүп үндүр-гөн хемчээл эң чокку чылдын дургузунда дүңгү-зөлөк. 4 хуу кызыл-бээр. Эрткенге база улам артарар болгаш оң түмө-лөңдө ажал ажалы чон-ларын ажаллап ажалла-улам куталар деп, элел-келде ажалтаан. (СЭТА).

ЧОРУУҢАР ЧОГУЗУН

Советтер чуртунга да хаалап, баа бир чаа хүн өөршүлүп байыраал-биле эгелээр. Бистин хой национал акы-дуума улустарыг, уагу чаагай Төрөөн чуртунга — Совет Социалисттик Республикаларнын Эмгекчилеринин найысылалы — Москвадан өндүр чаагай ыры-йерөөл — Совет Эмгекчилеринин гимнин байырлаалы-биле чагылааны үнөр. А 1980 чылдын февралын 24-түн чаа хүнү онзагай, байырлаалыг хүн. Бүгү улустун байырлаалы — РСФСР-нин бол-чаш бистин Тыва АССР-нин Эмгекчилеринин баа хоорай, суур, калаа Советтеринге согулдулар хүнү. Бүгү совет хамаатнын улуг-лаа, бичин-лаа кижи бүрүз чоргоаралыг сорук кирген, өөршүк дөгүлү-биле:

— Байырлаал-биле, эштер! — деп, чуректин хаань чалбыштыг байырын бот-боттарыга чедиржи, согулда уластоктарыг шүүшүдүз.

Совет согулчулар бөгүн Советтеринин улусту депутаттарыга логини өң төлөткү оолдар, кыстарын лепшижи алган согул турар. Олар бир туугаарына СЭКП ТК-нын Чингине секретары, СССР-нин Эмгекчилеринин Президиумунун Даргазы, бажыг туруп-тут, шыгыч Ленинге, бүгү дегейге мөнгө тайбыл, улустарын аразында бажыг эш-байырал даш чаныш-сыныш чок демиселди Ленин Ильич Брежневти адал турарлар.

Согулчулар бөгүн болуун да төрөө Коммунисттик партия-ымсын Ленинги иштиги болгаш даа даштыкы политикам даш, мостин чуртунга коммунист-тинин тилдигин даш, бүгү дегейге бажыг тайбыл, улустарын аразында интернационал-ган-байырал даш бадылаар-дылар. Коммунисттерин болгаш да бажыг кезигүү авертерин айымыг, бөгүн бажыгтайыг улустарын өөршөл, чин өг-бүлелин ажаллап турарларын 36 чыл-Бистин улустуу баа болган чурт-ныг даалгалар азынни өндүр тушаан, коммунист тургусуп турар, нар-биле чолор бүгү акы-дуума секретары улустар-биле кады Со-Даргаз Төрөөн чуртунга даш, Совет Коммунисттик партияныг, Совет куртуунин Ленинги национал политикамын чайынап-чак тилдигин даш бадылаар.

Советтик Тыванын чук бурутуле — Мөңгү-Тайганын Мөңгү-Бүрөөн сарыкчылар, Тожунун аңчылары болгаш ивжилири, Эраин, Тестин чыгычылдары, Би-Хем, Улуг-

Хемик садычылары, Барыин Хемчик, Бай-Тайганын калар-чылары, Танты, Каа-Хемин тараа-чылары, Кызыл, Ак-До-мурзак, Хову-Аксынын болгаш чаа Шагаан-Арыттын туду-жулары, хоорай, суурларда бажылар, эштер — бүгү согулчулар согулда учас-токтарын өөршүк-маннай-дыг дашышкан. Олар чонун өң төлөткү оолдары, кыстары — улусту депутаттарга ка-дыктаттыг чоргоарал-биле адал турарлар. Оларын аразында «Хемчик» сохотун хойжуу М. Саа, «Май 1» сохотун ивжиси Н. Ак. Улуг-Хемде «Күш-ажылдыг хостуу» сохотун чолазыны А. Доржу, Тес-Хемде «Чоду-раа» сохотун сааныны О. Батрак, «Тыва кобальт» ком-бинаттын тигерметаллургия цегинин апаратчыны В. Дам-дын-Борбо, СССР-нин болгаш Тыва АССР-нин улустун арты-ны В. Оскал-оол, «Мөңгү-Бү-рөө» сохотун хойжуу Н. Маадыр-оол, Кызыл районда «Тилдиге» сохотун метали-тору М. Саа, чолалы К. Кудажы, Кызыл эштин К. Маадыр-оол болгаш өскө-леринда даш аттарын дынап турар бис.

Бистин Тыва АССР бөгү беш чылдын дорту чылды улуг челинчилерин дашышканга бо каш чижек-ле керечи. Беш чылдын дорту чылдарын дор-тулула ч. чепур бүдүрүлгезинин хем даш 22.8 хуу өскөн. Республикада капитал тудуш-шанын хөгжүп турар. Бо үе-ни дортулула 18 чаа бү-дүрүлгө болгаш чех, энергетика объектири ажаллаа кирген. Тоску беш чыл-биле Ленинге, сохоттарга чылда-жын ортукмат бүдүрүлгезин 5.8 хуу, сут—0.4, күк—6.2 хуу өскөн. Бистин республи-каныгын туду, транспорт, харылаанын, коммунал-амы-дырал ханжыгылаанын бол-гаш садыг аймаанын шапкы-ны-биле хөгжүп турарын со-гулчу магалар.

Республиканын найысылалы Кызыл кайгачыг өлүп сайы-рап олар. Кызылдын заг ты-рында дашырыг хой кады улуг-уагу бажынарлыг кез-деш ам чаа Кызыл деп алап турар болгаш бис. Чаа Шагаан-Арыг болгаш чаа Чаа-Хем — келер үедиги хоорайларын шапкын тудулаар баа сура-жып эгелээр. Оларын дута-йында чаа чечен чолалар тө-рүтүлүп кез турар аларган. Орук харылаа-ыстыг көрөөл-Чер кыры-биле-лаа, ак-жак орутуп-лаа, агаар-биле-лаа саат чок аргыжып турар апар-жыгыг харын-лаа тоолууг. Кызыл — Москва аразында «ТВ-154»-биле каш-ла шак ужадыр бис. Тожу, Мөңгү-Тайга ышкыш мрак районнар-

га «ЯБ-40» каш-ла минута иштине-ле бисти чедирш каар. Улуг-Хем, Каа-Хем, Би-Хемин ак-жак оруктарына «Зарларга» эжидирин тур-гулаар-дыр бис. Хоорай, суур-ларымыс аразында айт-хөл ма-наттырбас — алдын-сарала а-тобустар аргыжып турар. Бистин мындаг тоолууг чаагай амдырал-чурттагыныс, ас-кежигин даш согулчу бөгүн бадылар.

Көзөдө, кыштагаларда ма-чыннара ажал кызыг-кыйг чок. Малчынарла хой киди-гүлүк оолдар турар. Чаш ху-раганынын алгы-кышкызы бир-ле хөгжүм-музыка дег дим-иреп турары дыналыр. Кыштагаларда малчынарларга айттыг-хөлдүг, машиналыг ки-жилер бадылаар хааржылар-дыг ужултуруп бар чоргулар. Хой-хөй согулчулар согулда хүнүн изиг түлүк ажал-ижи-биле ышкыч байырлап уткуп турар.

Согулчу 1980 чылды ша-лыгы ажал-ижи-биле демде-лээр. Болууну чогаалыг ажал-хөдөөл ол дегейинги бурунгар дашыгыг кижи төрөлгөтөгүн улуг бажыг-чымы, бистин Коммунист-партияныгын, Совет курту-нын үнелелетин В. И. Ленинни төрүтүлүп хүнүн бээр 110 чыл болур өн-га бараалгалар. Согулчунун бо чылдын бир уагу байырла-ла. Тилдигинин 35 чыл өн-га чаа демдегээр бис. Бо бүгү төгүлүг болушкунуар рес-публиканын ажал-ишчилерин чаа-чаа чедиршиггер сорук кирип турар.

1980 ажал-агыг чымы, онгу беш чылдын сөөлүг чыл-дын төлөткү чедиршиггер-биле доозар, СЭКП-нин эл-чегил XVI съездинге ук-кушту ажал-агыг, култура тургузушкуну чаа-чаа чедир-шиггерин чедип алыр даш согулчу-лаа, депутат-лаа сорук кирген. Согулда му-нуу чарымын хуралдарына депутаттын кадыкталыгына согулчулар тагыг-сөзүн бер-гилээр. Ам ону амдыралга ботталырып эгелээр артка.

Согулда участогунга бюл-летениверин алган, согулда хааржаанын бажыгга кезп, согулчу совет Төрөөн чурту-га сорук кирген, ас-кежикш бадылар тур.

Согулда — участокче Согулчулар шуужуп-ла тур. Аян кири-ле нетингилээр, Арыннары өөршүлүг. Советтерге согултурган Чолу чогаан депутаттар, Совет чонга бараан боора, Чорууңар-ла чогул турзуң!

Л. ЧАДАМБА.

В. И. Ленинни төрүттүнгөн хүнүнден бээр 110 чыл оюнга

МӨНГЕДЕ КАДАГАЛААР.

Кизи бүрүзүгө билингир кинокар: Ленин ивир ча-нында чаада олуруп алган саанында бир-ле чүве бижип олар.

Кинооператор ону Комин-терини үшкү контреинге тырттырып турган ол. Он соонда ол кадр — Ленинни эл эки портреттеринин би-рөөн — кинохроникаларга номнарга кирген. Ону мыа улааттырган, СЭКП ТК-нын чалыкы Марксизм-Ленинизм институтунун Партияны төп архивинин кабинеттеринин би-рөөн асканы таварыла өвөс.

Ол кабинет Лидия Никола-евна Фомичеванын. Ол дээр Ленин дугайында кинодоку-менттер-биле ажаллаар өргө-лөт кара чангыс кижи-дир.

Шыгачында 838 метр бөжөн сантиметр хөмчөлдүг кайгачык үдөлдү кинолөдөк-бар, ону кан сейтерде чалчок камыг салып каа — деп, ол чугаалам.

Автоматика ула-жы-биле ол өргөлдө докта-мал температура турар кы-дыр таарыштырган — 11—12 градус чылг, шыгы 60—65 хуу. Иленин тускай хулу-маттардан кылган онзагай конструкцияныгын демир хаар-жактарда суккан. Аваа кино-плёнкалар шыгжаар хааржак-

тардан ол ыггалдыг, оларын аксын агаар өтпөс кылдыр мык хабас, арыг, серин агаар ламчып эртип турар кылдыр шаараш кылган.

Чугаалажып органымыс ка-бинет база бир яны болду, анза стол чанында киносту-длаа ышкыш монтаж столу база бар. Анаа эртем ажал-лакчы Л. И. Фомичева үчөс чыл иштине документалыг киноленинанын 42602 кадрдарын шуптузун катап-катап көргөн.

Хана дургаар шакфатар. И-ла киноленталар болгаш нега-тивтер хоолгалары бар, олар-нын хүнүн чыгыг ажаллап турар, чүгө дээр Ленин дуга-йында каарлар анза-ла чыг-пас, оларын Ильичте, чон-нуу маалыг төгүзүгө ту-расааткан фильмерге ажал-лап турар. Алдарыг юбилейге белеткерлер чоруп турар бо үеде архив материалдарын чуртун хой-хөй киностудия-ры ажаллап турар.

Монтажтар стола бичи-ак экран чырыг берди, анаа өөршүлүгүг хулу-маттар турар, Ильич каступ келди.

Ленини эл баштай тырттырган ол — деп, Лидия Николаевна тайылбырла-ла — Ленинни уузу чүгө дөрт метр чартык. Ичан Ленин Крупская-биле Кызыл Ар-

миянын кезектеринин Май бир парадыга 1918 чылдын май 1-ле чедип келгенин көргүскөн.

Документалыг Лениниана-нын кадрлары биске кызы-гаар чок чыгыг, он бистер Владимир Ильичини өвүр-хө-вирин, онзагай шимчээшкни-нерин көр бис. Тертин ак даш фотография бичи кижи-нин долгу-биле көргүзүп шы-аабас. А. В. Луначарский Владимир Ильич чүгө кинома-тографта дөгүт дөмөй деп демдегел чораш. Чурукчу Б. Кустовиш мында деп бижөө: «Ленинин портреттерин чү-рүп тура, ону киноматографка көркүсөй бээр-дир. Анаа фото-графия шупту чүвени ламчы-п шыдабас-тыр.»

В. И. Ленинни тырттырар аас-кежиктиг болган баштайгы совет операторларын биразы А. Ленинскийн сагышкыны-нары төгүлдө аркан. Ичан-ла операторун ажалы дыла-ла берге турган: аппаратура хөдүп эртип аар болгаш улуг, өргөжөк чугада оптик болгаш чырылар хөдөккөлдөр чок, плёнка чедирше турган. Оператор В. И. Ленинни Кремльге америк экономист Христенси-биле ужуражып турда, тырт-тырар ужуражып турган. «А си-лерини комитетте плёнка тала-ы-биле байдал кандыгы,

биске олчаа багай бе?» деп, Владимир Ильич айттырган. Ба-рык-ла чок чыгыг ийин деп харын тыннап, ол мында даш: «Мени тырттырып хөйчү чарыгданаар, хөй ийин, кам-наар хөдөк, хөй апарганда, ичан тырттырып тургай-ла бис». Даш каш минута иш-тине тырттырган соонда база катап-ла: «Ам дыка чарыг-данаар че, он-лаа чугада чүгө-дөргө хөдөк алаар».

Ам бисте 1918 чылдан 1922 чылга чедир ону тырт-тырган чөдөрби лента бар. Бо кадрда Владимир Ильич авто-мобиль кырында туруп алган чүве чугаалап турар. Бүгү бо-лу бурунгар даш берген ыш-кыш. Он холун өрү кедүрүп алган, бергүн адыштал алган солагай холу оорганда. Рес-о-бүт шөгилдеринин 1919 чыл-дын май 25-те болган парад-дын киржикчилерини са-гышкына Ленин шак ычаар синигин артып калган. Өскө бир кинопортрет: Ленин бес-е-чезине. Карактары чызы-чаагай. Ол кадрларын Влади-мир Ильич америк журналист Льюис Эйр-биле ужуражып турда тырттырган. Кадр бү-рүзү — трибуна, массаларын баштыкчы, «өңөс кижикиг кижи» Ленинни өвүр-хө-вирине база бир немде чүгө.

— Бистин институтта даштар дилеп турар ажал-

лакчыларында Владимир Иль-ичини эштери, он кады ажаллап турганы, ону көргөн кижилер үнелеп четпес дуапы көргүскөн — деп, Л. И. Фомичева чугаалам. — Оларын аразында Е. Д. Стасова, С. Г. Уралов, В. А. Смольников, Л. А. Фотиева, Н. И. Боеводи-о-лар бар. Бүгү-эвеледиг эр-тем-шинчилер фотокиноисте-тудунун специалиствери-биле кады бистер дыка хөй плё-нкаларын чартып, баксырал үрелген чөдөрүн кылдып, ук плёнкаларын каш кезек кыл-дыр хоолгалап алган бис. Чүгө-дө ол бүгүнү кылган соонда ортингаларын мөңгөдө шыг-жап каан.

Амымаанда даштар дол-гу-биле тыгылбаан. В. И. Ле-нин Швейцариядан Россияга кел чылда, Стокгольмга док-таалында шөгил операторларын 1917 чылдын апрель 13-те тырттырган плёнказы турар ужуражып. Ленинни Петро-градка — 1917 чылдын май-да Марсово шөгиле, Киевскага ордуунун балконунан, Пути-лов заводунга чүве чугаалап турганы тырттырган болгаш өскө-дө плёнкалар тыгыл-баан.

Хоор документалер ди-дешкини уламчылашпаан.

Е. ХОРЕВА,
СЭТА-нын көрр.

ЧАЛЫ УЕМ САГЫНМЫШААН

Он сес харлаан чылывыстың.

Ол бир эрчим дүнүн кайын уткан деп сен.

Мааа Совет бажыныгын.

Көзөндө чырык ычан өшпейн хөңчүк.

«Алды шакта кымын мурунай

Албан бистер согулур бис» — деп турлуус чөп

«Назы четкен акылар» — деп,

Ычан кыстар бисе шала адааргажын.

Сагымымыс хөвөршөн бис,

Шак ол дүнүң мысказы-даа мончуг болчүк.

Дагаа муштар үнүн салбаан,

Дангаар эртен согулур чөргө көлдөвис чөп.

«Эге баштай бадылаар даш,

Эрте келген чалылар-дыр, утнуңар!» — деп,

Даягыштыг, хөдүг чангыг

Дайын чораш аныг бисти уткуп алчы.

Бюлетениер тутултарга,

Бутуор ботка сүрэдэниг сагындырмын.

Чоннуң, чурттуң хөдөктерин

Чөгүтүп боор идегелди билген-даа бис...

Чалы назын он сес хары

Сактышынын бооп аркан-даа бол, эрте тургаш.

Дөңгө өскөн эжимни ам

Депутатка бадылаар даш чоруп ор мен.

Төлөттилер төлөтти даш

Төлдөрин чон согулур турда, шүлүүм бижин.

Согулур болгаш согултурган

Совет Хойлум алыс шынынын алган тур мен.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

БАШТЫНЧЫ ДУГАЙЫНДА

Сут-Аксы ортукмат школазы-нын коллективин В. И. Ленин-нин төрүтүнгөндөн бээр 110 чыл болурунга тураскааткан хөмчөглерин каада-биле орга-низастап турар. Ленин дуга-йында ырлар, шулуктер кон-труктузуп өрттирген. Эге клас-

тын өөреникчилери баштыңчы дугайында альбому чып тур-лар. «Ильичини салгыч-лары бис» деп чымыштар, ном-чулгалар өрттүп турар.

О. БОРАШ

Чөөн-Хемчик район.

АДАЛАРГА ТУРАСКААТКАН

Сохотта ажалчыны комите-динин, Толи сес чыл школа-зынын бажылар коллектив-нин баа адале комитетинин ивиптиказы-биле организа-стаан шак мыг кезе онзагай солун өрткөн. Кезежиг про-грамманы амдыралчы болгаш өөредигил болган. «Урулар кижизиндигеине алаанын ро-ло» деп лекцияны бажы Бу-лугун Очур-оол номчаан. Үс-түк классчыларын чогаз-дыгларында үнелдөөн, чөдө-ынчаш суурга адаларын ажал-амдыралында, ажал-чанында хамарыштыр лек-цияны үнелдөөп тургусканы солун.

Көзөгө айттыг-викторина-ларын, көктүр-оюннаны баа организаастаан. Анаа адалар ажал-бүрү адалаларын, ам-дыралга, аг-бүгөге чугула

ажыдарын канчаар күсө-дин кылды турарын тодар-гай көргүзүп маргышканнар. Мал эмчиси Куулар Нордуң, чолалчы Кызыл Борбак-оол, өрт команданын ажалчыны Сүте-Маадыр Бадыраа, хемани Салчак Чурук, Сүрүн Сендажы болгаш өскө-дө анаа эң илешкейлиг кирип, тилекчи-лер болганнар. Ажы-тол кижизиндигеине, ажал-амдырал-га үлөтөр-чижектиг дыка хөй кижилерин ажалчыны комите-динин, школа директиванын өмүзөөндөн хуудул бижик-тер-биле шагнаан. Кезежиг түнелдиге школа коллектив ала-иелерге концертти көргүс-көн.

Б. ЧУЛДҮМ.

«Толи» сохот.

КААЯ, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

Согулда эртин турар агитпункт бүрүзүгө ажалчы чоннарга концерттер 10 болгаш 12 шак-тарда эгелээр.

Хөгжүм-шин театрынга Е. Шварцтын «Кызыл бөрүчүс» деп уруларга шиниз театрынын арти-стери 12 шакта. В. Көк-оолдун «Хайыраан бот» деп шинизин 19 шакта бараалгалдыр.

«Хүреш» стадионга хоорайныг бирги чери даш мичилиг хоккейге маргылдаа 10 шакта үргүлчү-лээр.

Чоокта чаа эрткен улусту театрларын республика ко-рулузынга Хандагайтын улусту театр база кириш-кен. М. Баджесити «Күзө биле келди» деп шиниз олар көргүскөн.

ЧУРУКТА: «Күдээ бис ке-дин» деп шиниз көргүзүп.

А. ЗАПЦЕВИН фотоу.

Кышкы Олимпий оюннарында

СОВЕТ СПОРТЧУЛАРЫНЫҢ БАЗА БИР ТИЛЕЛГЕЗИ

Совет биатлонистер дөрт ки-жи киржикчилер 7.5 километр-

лин эстафетаныг бири чер-бин бууредди-биле чаалап ал-ганнар. Ычанга ол ам со-вет командага тоску аламы ме-далды чаалап эхелгени ол. Совет биатлонистер айткан хөмчөлдү 1 шак 34 минута 03.27 секундтаа эртекш, XIII кышкы Олимпий оюннарында чемпионну атты чедип алганна-ры ол. Бо ам совет спортчу-ларыг кышкы Олимпий оюн-нарында дөртүк аламы медалы бооп турар. Олар 1968 чылды Олимпий оюннарында эгел-лөш, чангыс-лаа эштырыш-кыгга таварып көрбөзүнөр.

А ол бүгү Олимпиадаларга бистин хоочун спортчуусу Но-восибирск чурттуг Александр Тихонов дашаал киржип келген. Тихонов ам командага эштери-биле дөртүк аламы ме-далын чаалап алган. Со-вет спортчуларын биатлонга эстафета маргылаазынга Ти-хоневти айткан бо-ла кышкы Олимпий оюннарында 20 ки-лометрге тилекчи Ленин-град чурттуг Анатолий Алябьев, Пермьден Владимир Алкин, Омскден Владимир Барнашов олар киргенер.

Герман Демонраттыг Рес-публиканын биатлонистер со-вет спортчуларга 50 ажал-се-жуудан ойнакыш, мөңгү ме-далдыг электиччилер болганнар. А ГФР-ин хажчылары үшкү чөдө болган.

Шайбалыг хоккейге Олам-пий оюннарында чемпионну ат даш түнел оюннар эгелээр. Совет спортчулар АКШ-тыг хоккейчилери-биле ужураш-кан, оларга 4:3 санга уттур-гаш, баштайгы эштырышкыг-та таварышкан. Совет спортчу-лар ам Швецияныг командасы-биле ойнар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00 — «Уч». Информатив-ная программа. 10.35 — XIII кыш-кы Олимпий оюннарында.

10.50 — «Будильник». 11.20 — «Совет Эмгекчилеринин бараан бооп тур мен».

12.20 — «Эр-тенги почта». Музыкалыг про-грамма. 12.50 — «Аас-кежикче орук». Документалыг фильм.

13.30 — «Көдөзгө дамчыдала. 14.30 — «Музыкалыг кноск».

15.00 — Бөгүн — согулдаар хүнү. 15.15 — «Кок далайын мырпай чогунда».

Докумен-талыг телефильм. 15.30 — Фи-гураг чунгулашкын. Хөдө-женер. Хостуг программа. 16.20 — «Похоз». Муль-фильм. 16.30 — «Амдыралче пубека».

«Салам-чалане орук». Эге сооту Алар орден-ниң үч чегезини ужалдыр-зини эллектеди А. В. Акин-шин чугаалаар.

Сөзү болгаш фотоу А. МОНГУШУУ.

КЫЗЫЛДАН

17.15 — «Бөгүн» — Советтерге согулдаар хүнү. 17.35 — Телемелээр. Советтерге со-гулдаар хүнүгө тураскаат-кан тускай мелээр.

МОСКВАДАН

17.50 — «Чазак кезигүү». Уран-чечен фильм. Чурттуг экраннарыга фильмин үнел-генден бээр 40 чыл болганна-га. 19.30 — «Силерни чагаа-ларыңар-биле». Музыкалыг программа. 20.15 — «Делегер байдал». 21.00 — Бөгүн — согулдаар хүнү. 21.30 — Со-вет композиторларын ира-рының теманыга аялгалар. 21.30 — «Кино аян-чоруктар калуу». 22.30 — «Похоз». Муль-фильм. 23.05 — XIII кышкы Олимпий оюнна-рында. 23.20 — Транмиссия шуралшкын. Копка спорт. 10.00 м. 01.05—01.15 — Ме-дээр.